

Derleyen İSHAK REYNA
Yazarın Kuramı

ISHAK REYNA 1963'te İstanbul'da doğdu. İlk deneme kitabı *Mahşerin Dört Atlısı* 1993'te, son deneme kitabı *Ha Hayat Ha Edebiyat* ise 2008'de yayınlandı. 2003-2009 arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nde deneme, öykü ve editörlük dersleri veren Reyna, 2010'a Okan Üniversitesi Çeviri Yüksek Lisansı'nda çeşitli editörlük dersleri vererek başladı. Derlemeleri: Çetin Altan'ın eserlerinden yapılan bir seçme (*Dünyada Bırakılmış Mektuplar*); gençlere yönelik olarak hazırlanan *Dünya Edebiyatından Öyküler*; *İlk Aşk'ın On Öyküsü*, *Nobel Ödüllü Yazarlardan Öyküler ve Öyküler Anlatsın*'dir.

İletişim Yayınları 1527 • Edebiyat Eleştirisi 11

ISBN-13: 978-975-05-0816-5

© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2010, İstanbul

EDITÖR Aylin Aydın - Belce Öztuna

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Defne İpek

BASKI ve CILT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyen İSHAK REYNA

Yazarın Kuramı

“Eserimi Nasıl Yazdım?”

i l e t i ŝ i m

İÇİNDEKİLER

Bu Derleme: Neden, Nasıl?	9
--	---

Dünya Edebiyatından

Jean-Jacques Rousseau	17
<i>İtiraflar</i>	
Honoré de Balzac	20
<i>İnsanlık Komedyası'nın "Önsöz"ü</i>	
Edgar Allan Poe	36
Kuzgun Yazmanın Felsefesi	
Fyodor Dostoyevski	56
<i>Uysal Bir Kız: Yazarın Notu</i>	
Lev Tolstoy	58
<i>Savaş ve Barış İçin Önsöz Taslağı</i>	
Henry James	62
<i>Önsöz: Bir Kadının Portresi</i>	
Friedrich Nietzsche	81
<i>Zerdüşť Böyle Dedi</i>	

Joseph Conrad	94
Yazarın Notu	
Paul Valéry	102
Deniz Gömütlüğü	
Deniz Gömütlüğü Konusunda	
Raymond Roussel	118
Bazı Kitaplarımı Nasıl Yazdım?	
Vladimir Mayakovski	136
Ayrılık Şiiri	
Sergey Yesenin'e	137
Şiir Nasıl Yazılır?	
Marguerite Yourcenar	174
<i>Hadrianus'un Anıları'nın</i> Yazılması Üzerine Düşünceler	
Elias Canetti	197
İlk Kitap: <i>Körleşme</i>	
Carlos Fuentes	211
Kitaplarımdan Birini Nasıl Yazdım	
Ursula K. Le Guin	232
Rüyalar Kendilerini Açıklamalı	
Kenzaburo Oe	243
"Aile Bağları"nın Muğlaklığı	
Paul Auster	266
13	

Çağdaş Türkçe Edebiyattan

Ahmet Mithat	271
Ölüm Allah'ın Emri	
Reşat Nuri Güntekin	273
İlk Romanımın Romanı	
Ahmet Hamdi Tanpınar	276
<i>Mahur Beste</i> Hakkında Behçet Bey'e Mektup	
Nâzım Hikmet	285
Oyunlarım Üstüne	

Asaf Hâlet Çelebi	302
Benim Gözümle Şiir Davası: 3	
Orhan Kemal	309
Nasıl Yazıyorlar?	
Peride Celal	312
<i>Dar Yol</i>	
İlhan Berk	314
Ölü Bir Ozanın Sevgili Karısını Görmeye Gitmek	
Attilâ İlhan	322
Meraklısı İçin Notlar	
Pia	
Adalet Ağaoğlu	329
<i>ROMANTİK bir viyana yazı üstüne notlar</i>	
Ferit Edgü	337
Bir Öykünün Öyküsü	
Selim İleri	341
Romani Yazarken	
Orhan Pamuk	352
<i>Masumiyet Müzesi'nin</i>	
İlham Kaynakları Arasında Bir Gezinti	
Hasan Ali Toptaş	362
Hindistan'a Gitmek	
MERAKLI OKURLAR İÇİN BAŞKACA ÖRNEKLER SEÇKİSİ	367

Bu Derleme: Neden, Nasıl?

0. Evet, önsözler de, tıpkı açılış konuşmaları gibi, muhataplarını sıkma riski taşıyan, ve evet, adlarının tersine, “son”da yazılan “söz”lerdir; öte yandan, kendi 5n1k’ları gereği, birazdan karşılaşacaklarımızın (ne); neden, nasıl, nerede, ne zaman ve kim’lerle yapıldığının sorumluluğunu da taşıması gereken sözler. Diyeceğim, muhatapları aslında özgürdür onlardan kaçınmaktan (mecbur kalmadıkça atlayabilir ya da iki-üç cümle sonra kendi gündüşlerine dalabilirler); oysa konuşmacı ya da o önsöz yazan, uzatmamaya çalışsa da pek sınırlanamaz bu girizgâhtan.

1. Bir yapıt, geleneksel benzetmeleri sürdürürsek, nice zahmetlerle hendek atlatılmış bir deveye ya da tutulan yere göre tarif edilen bir file benzer; dolayısıyla, yapımı, nedeni, nasılı da hemen her zaman, kendisine yakın bir merak uyandırmıştır insanlık tarihi boyunca. Çünkü insan, bir yanıyla, sadece önüne gelenle yetinen değil; işin ardını, aşama ve püf noktalarını kuralayan bir yaratıktır da. Hele yapılan belli bir oranda kabul, takdir görmüşse, kişiyi harekete geçiren duygular (alkış, yerinde olma isteği, haset, vb.) hangileri olursa olsun, o “yemek” ya da “tatlı” kadar, “tarif”in hatta “şefin sırları”nın peşine de takılabilmiştir. Oysa, ister yapılan her iş gibi bunun da bir iktidar

alanı oluşturmasından kaynaklansın, isterse ayrıntılı ölçü ve tariflere karşın işin içinde yapanın el ayarı ya da tadı da denebilecek ve asla bütünüyle formüle edilemeyen unsurların kalmasından; yapılanla açıklanan arasındaki mesafe de – belki merakı da diri tutacak biçimde – genellikle, sonuna dek kapanmaz.

2. Zamansal açıdan Antikite, pek çok ilgi-bilgi alanında olduğu gibi, bu merak alanının kurcalanması hususunda da öncüdür: “Güzelliğin genel bilimi” Estetik’in yanında, süreci, kendileri de birer yazar-felsefeci olan üyelerinin yazma felsefesi *poetikalarla*, denebilirse daha ilkesel, daha genel biçimde büyüteç altına almış; tekil yapıtın teğellerin izlenebileceğinin yerlerse, daha çok günceler, karalama defterleri ve mektuplarla sıyrılmış.

Bu başlangıç karakteristiğinin ötesinde; dönemler daha çok kendi özelliklerini vurmuşlardır alana. Sözelimi, özellikle 18. yüzyılın ortalarından itibaren yaşananlarla bir birey yüzyılına evrilen 19. yüzyılda eleştiri kurumu da, belki bireyin nice badireler, nice bedellerle oluşmasından, onu öne alır biçimde yazar ve karakter odaklıdır. Dolayısıyla, yapıt için de, genelde yazarın biyografisine, yetişme koşullarına bakılmıştır. Öte yandan dönemin toplumsal koşullarının ağırlığı ve eşitsizliği, nice altüst oluşlarla 19. yüzyılın ortalarını ve sonrasını, toplumsal, bireysel ve kuramsal *manifestoların* yüzyılı haline de getirmiştir. Nitekim, buradan aldığı ivmeyle 20. yüzyılda dilbilim (Saussure), psikanaliz (Freud) ve Marksizmin açtığı yollardan yürüyenler –belki yüzyılın üretim-ürün odaklı yapısının da etkisiyle– yazarın biyografisi yaklaşımını ya yapıta doğru değiştirmiş ya da her ikisini de etkileyen koşulları en ince ayrıntılarına dek didik didik etmeye koymuşlardır.

2.1. Kimi dönemler böyledir: bir kez başladı mı Newton beşiğinin topları birbirine çarpmaya, durmadan aktarılır hareketlilik. Tıpkı görsel sanatların fotoğraf sonrası dönemi gibi, yukarıdaki kuramlar da insanbilimlerinden edebiyat eleştirisine, 20. yüzyıl boyu kimi zaman birbirlerini yadsıyıp çarpışarak, kimi zaman derinleşip yavaşarak yoğun bir hercümercin

yamı sıra, yepyeni yaklaşımlar da doğurmuşlardır: Yazarın adını örtmeyi öneren Yeni Eleştiri'den yapısalcılık ve göstergebilime; yazar ve yapıt kadar okur eksensilerden Toplumsal Cinsiyet kuramlarına; Frankfurt Okulu, bakış açısı ve çoğul okuma biçimlerinden yapısöküm ve oluşsal eleştiriye, geçtiğimiz yüzyılda bu alanda gerçekten de şenlikli bir söylemler geçidine tanık olunmuştur.

2.2. Kuşkusuz, bu yaklaşımların hepsi, özellikle bütün bu olup bitenlerden sonra gelen kuşaklar için –hadi Sezen Ak-su'nun şarkısındaki gibi söyleyelim– “hazinemizdir.” Öte yandan, pek çok hareketlilik döneminde olduğu gibi, burada da o hararet içinde bazı şeyler biraz gözden kaçabilmiştir. Sözgeli mi; eleştirinin ve kuramın eleştirisine ya da bunların toplumsal ortamla bağlarına kimi zaman pek bakılmamış; belki biraz da bu yüzden, kimi kuramların kimi dönemlerde modalaşması ya da egemenleşmesiyle, yapıtların adeta kuram için birer kanıt, birer ava dönüştürüldüğü gözden kaçabilmiştir.

Ya da, bir zamanlar yazarın eleştirildiği iktidarcıl konumu dengeleyelim derken; kendi yapıtı ile ilgili söz hakkının bile –tercihen ölümünden sonra bulunup pazarlanacak mektup ve günlüklere dökülmemişse– bu ‘uzmanlaşma çağı’nda kastvari bir keskinlikle sözlü olarak tanıtımını, yazılı olarsa eleştirinin alanına mahkûm edildiği biraz gözlerden kaçmıştır.

Bu noktada, kuşkusuz, yazdığı metne yazarken dışarıdan da bakabilen modern ve modern sonrası çağın yazarı için yeni bir mağduriyet sergilemeciliği ya da kendi eseri hakkında sözü kimselere kaptırmak istemeyen iktidarcıl bir noktaya devrilme riski hep vardır. Oysa muradımız ne eski mazlumlardan yeni zalimler yaratmak, ne de toplumsal/mesleki koşulları gözden kaçırmak değil; yazar-yapıt-okur ağında hem içsel hem de toplumsal işleyişleri, mümkün olduğunca hassasiyetle, herhangi birinin hakkını yememeye özen göstererek ele almak değil midir?

3. Dolayısıyla, işbu derleme, bu alandaki olan bitene de artık biraz mesafeyle bakabilme şansına sahip yeni kuşaklar ve her

yaştan meraklılar için bu hassasiyetle yola çıkmaktadır. Eseri hususunda bir okur ve yorum sahibi de olan yazarın sözünü, okurun ve eleştirinin sözleriyle birlikte ve eşit biçimde ele alma doğrultusunda bir adım olarak...

O yüzden de bu derlemede, temelde yazarların yapıtları hakkında doğrudan bu niyetle kaleme aldıkları oluşum yazıları var. Topluca bakıldığında; bu tekil yapıt poetikalarının kimisinde anılar, kimisinde ise çözümlemeler ağır basmakta. Kuşkusuz, zaman zaman konu dışına savruluşlar, gidiş-gelişler de eksik değil. Ama elbette hemen hepsi, izleme kolaylığı açısından dilimize ulaşmış yapıtlara odaklanmakta. Demek ki, derlemenin bağlamı itibarıyla, son derece kayda değer unsurlar da içerseler, burada yazma sürecine eşlik eden yazar ya da yapıt güncelleriyle (sözgelimi: Gide'nin *Kalpazanlar*, Mann'ın *Doktor Faustus* ya da M. Uzun'un *Bir Romanın Güncesi* gibi) kimi şiirlerindeki kimi dizelerin kaynaklarını dökümleyen T. S. Eliot ya da Anday'inki benzeri yazılarla karşılaşmayacaksınız. O yapıtın yazılışını/yazılmayışını kendi içinde öyküleyen roman bölümleriyle de (Sterne, Ahmet Mithat, Calvino, Pamuk, vb.). Bunlar ancak sonraki ya da daha kapsamlı işlerin parçaları olabilir. Çünkü altbaşlığın da vurgulamaya çalıştığı gibi, bir dökümden çok, *nasıl'a* odaklanıyor buradaki yazılar.

3.1. Derlemedeki yazıların yazınsal türler itibarıyla durumuysa şöyle: Roman; anlaşılan boyutları dolayısıyla en uzun çalışmayı gerektirisinin yanında, egemenliğini en son kuran yayan tür oluşuyla da, eleştiri ve kuram kadar yapıt sahiplerini de kendine en çok çeken tür. Şiir; şairlerin poetika (ve manifestos) yazma gelenekleri sayesinde, başka şairler kadar kendi şiirlerinin de geneli ve tekiline bakma disipliniyle roman hummasına direnmekte. Kısa ve uzun öyküye; belki de eleştirmenlerce en sık çözümleme örneği verilen türler oluşuyla, oyun ve kurmacadışı düzyazı ürünleri denli gözden ırak olmasa da ancak açıkara üçüncü.

Tanzimat sonrası edebiyatımıza ayrı bir bölüm açılmasıysa, hem çalışma hem de "Bizde var mı ki?" sorusuna bir arada bakabilme kolaylığı için.

4. Kuşkusuz sonraki adımlardan biri –yukarıda belirtildiği üzere– başkaca “nasıl yazdım” yazılarına bakmak olabileceği gibi (bkz. s. 367’deki *Meraklı Okurlar İçin Başkaca Örnekler Seçkisi*), artık yazarların yapıtları hakkında söyleşi, mektup, günce, roman, vb. yerlerde dile getirdikleriyle, eleştirmen ve kuramcılarının yazdıklarının bunlara katılması da olabilir. Ve elbette bütün bunlar, birer okur olarak bizlerin, üzerine söz alınan yapıtları okuyup, yeniden okuyup kendi yorumlarımıza, sonuçlarımıza ulaşmamız içindir de...

“Amma çok iş!” mi diyorsunuz? N’apalım ki, mesafe şansı bir yana bırakılırsa, sonra gelen çağların okuyucularının işi hemen her zaman daha çok olmuştur. Öte yandan çokluk, seçim ve çoğulluk kadar, merak edilenler için de verimli bir zemin oluşturmaz mı zaten?..

* * *

Neden ve nasıl’dan sonra “kim”lerle faslına geldiğimizdeyse; bu derlemenin teşekkür etmesi gerekenlerin sayısı da –ne güzel ki– çoktur. Başta, kuşkusuz, söz konusu yapıtları yazdıktan sonra, onları bütünüyle ‘tanıtım ve eleştirinin uzmanlık çağına’ teslim etmektense, kendi görüşlerini de kaleme alan yazarlardır teşekkürüm. Sonra, bu yazıların bizlere ulaşmasına önyak olan editör, çevirmen, vâris/temsilci ve yayıncılara. Konuyu çeşitli aşamalarda paylaştığım ve görüşleriyle somut katkılarını esirgemeyen Can Alkor, Egem Atik, Necla ve Ünal Aytür, H. Can Erkin, Erkan Irmak, Can Kantarcı ve Mehmet Rıfat’a da müteşekkirim. Elbette, derlemenin cisim bulmasını sağlayan tüm İletişim takımına da: Başta dizinin ve bu kitabın editörleri Belce Öztuna ve Aylin Aydın’a; sonra onca işlerinin arasında dış ve iç telif çilelerinin pek çoğunu çözen Bahar Siber ve Nihat Tuna’ya; ayrıca sekreteryadan dizgi ve muhasebeye, baskıdan satışa bu işte emeği geçen herkese de teşekkür borçluyum – umarım başlarına bela olmamışımdır...

Ve elbette, varlıkları ve anlayışları için yine H. ile K.’yadır gönül borcum.